

Nu of Nooit

Twalf Columns van Daan Zandbelt voor gebiedsontwikkeling.nu

Inhoud

Inleiding	4
Het schuifhuis, één klap vier vliegen	7
De zelfvoorzienende parasiet	9
De stad als leefstijlcoach	11
Reuring, rust en ruis	13
Inclusief, gemengde wijk is goed voor iedereen	15
Hoe maken we buiten beter?	17
Meer stedelijkheid, minder stikstof	19
Via Parijs, smeer de energietransitie niet als pindakaas uit over Nederland	21
Pokon voor de stad	23
Het is nu of nooit	25
Onbewoond eiland? Verover het!	27
Economische excellentie in de regio	29

Inleiding

Deze twaalf columns vormen een mooie afspiegeling van het gedachtengoed dat ik als rijksadviseur met het CRa ontwikkelde. Vrijwel elke column heeft een directe link met een specifieke publicatie en vormt daar een introductie op.

Wat uit deze bloemlezing duidelijk wordt is dat het 'nu of nooit' is. We weten als samenleving al heel lang dat er grote maatschappelijke opgaven zijn en dat die maar steeds blijven liggen. 'Kicking the can down the road' zouden de Britten zeggen.

Door de coronacrisis worden we gedwongen om in heel korte tijd, hele grote investeringen te doen, tientallen miljarden extra binnen enkele maanden. Tot voor kort onvoorstelbaar. Dat doen we om enerzijds de samenleving en economie draaiende te houden en anderzijds om die op een later moment weer met volle kracht te kunnen opstarten.

Daarbij komt ons uitstelgedrag tot een culminatiepunt: gaan we investeren in de wereld die we hadden? Of gaan we investeren in de wereld van morgen? Waar we toch al in moesten investeren, maar steeds maar niet aan toekwamen. Wat we ook kiezen: gezien de omvang van de investeringen (en de beperkte investeringsruimte die er daarna voor de komende decennia nog rest) zal deze keuze zich nog heel lang laten voelen.

Daarom is het nu of nooit. Het vergt moed. Toch is er geen reëel alternatief dan nu voor verandering en de toekomst te kiezen. Als we ten minste willen dat toekomstige generaties eenzelfde welzijn en welvaart, geluk en gezondheidsniveau verdienen als wijzelf normaal vinden.

Daan Zandbelt

Afbeelding:
Robin Duister

'Als we toch gaan oefenen, kunnen we dan niet proberen opgaven te combineren?'

Renovatie van 149 woningen in Veghel

Bron: Caspar de Haan

Het Schuifhuis

één klap, vier vliegen

28 augustus 2018 - Het kabinet wil dat 100 wijken 'van het gas af' gaan, voor 2021. In de eerste twintig wijken gaat het werk hiervoor dit jaar nog van start. Het idee is om via deze 'grootschalige proeftuin' te leren hoe alle wijken aardgasvrij te maken. Een mooi begin, met als overkoepelend streven om de doelen van het Parijse klimaatakkoord te halen en de gaskraan in Groningen te sluiten.

Maar Nederland staat voor nog meer grote opgaven. Zoals de bouw van een miljoen woningen, een vergrijzende samenleving, en het voorkomen van een sociale tweedeling.

Als we toch gaan oefenen, kunnen we dan niet proberen deze opgaven te combineren? Veel burgers zitten immers niet te wachten tot hun huis en straat op de schop gaan voor 'Parijs' en 'Groningen'. Wellicht kan door slimme combinaties het draagvlak worden vergroot.

Hoe dan? Nou, met de bouw van een Schuifhuis bijvoorbeeld. Dat is een nieuw gebouw woonhotel met een stuk of honderd appartementen die in eerste instantie worden gebruikt als tijdelijke woningen voor buurtbewoners. Een hele straat verhuist naar het Schuifhuis, om daar een maand of wat te logeren. Hun woningen en oude straat kunnen dan in één keer op de verduurzamingsschop: CV-ketel en gasfornuis eruit, isolatie, zonnepanelen en groene stadsverwarming erin. Uiteraard is dit een verleidingstrategie, want niemand hoeft te verhuizen als hij of zij dat niet wil. Maar het helpt vast dat deze oplossing veel geld, tijd en overlast scheelt.

Het Schuifhuis is voorzien van hedendaagse voorzieningen en comfort, maar biedt wel een huis waarin bewoners een andere manier van wonen ervaren. Misschien is een groot groen balkon wel minstens zo fijn als een grote tuin met dito onderhoud. En een gezamenlijke gastenkamer blijkt handiger dan die verpieterende logeerkamers.

Is de oude straat eenmaal opgeknapt, dan zal vast niet iedereen terugkeren. Want is dit ook niet een mooi moment om je huis te verkopen? Eigenlijk was dat appartement in het woonhotel best leuk. Al gauw wordt het een rage: #SchuiftJeHuis?

Zit de grote verbouwing erop, dan blijft het Schuifhuis een verrijking voor de wijk. Als symbool van de enorme operatie die achter de rug is, én als uitbreiding en differentiatie van het woningaanbod. Zo geven we oude wijken nieuwe energie. Letterlijk en figuurlijk. Deze nieuwe woningen helpen om sleetse woningen een broodnodige update te geven, nog voor de buurt afglijdt tot probleemwijk. Babyboomers worden prettig oud in de buurt waar ze hun volwassen leven lang met plezier hebben gewoond, in een nieuw en levensloopbestendig appartement in het Schuifhuis. En tegelijkertijd komen er up-to-date eengezinswoningen vrij, die heel aantrekkelijk zijn voor jonge gezinnen.

Eén klap, vier vliegen.

Lees meer over het kettingreactiespel van De Zwarte Hond, waarin ontwikkelaars, ontwerpers en overheden worden uitgedaagd om meerdere opgaven te combineren.

De zelfvoorzienende parasiet

31 oktober 2018 - "Lincolnpark moet de circulaire wijk van de toekomst worden. Een wijk die een voorbeeld is voor andere wijken en zichzelf kan vernieuwen", zo meldt de website over deze gebiedsontwikkeling, waarvan deze maand een marktconsultatie plaatsvond.

De circulaire economie richt zich op het vermijden van 'maagdelijke materialen' en afval door het sluiten van kringlopen. Het gesprek daarover richt zich stevast op – demontabele en herbruikbare - materialen en producten, waarbij de grotere schaal gauw uit het oog verloren wordt.

Zie daar de schaalparadox in de circulaire economie. Want Lincolnpark breekt juist op grote schaal maagdelijke materialen aan: het wordt gebouwd in een weiland in de Haarlemmermeer.

Op de middelbare school heeft iedereen geleerd over de wet van behoud van energie en de wet van behoud van massa. Dat betekent dat de wereld op atomair niveau altijd al circulair is. Hoe verder je van deze atomaire schaal blijft des te groter is het effect van de circulaire economie. Fijn als bouwpuin opnieuw gebruikt wordt. Nog beter als je een heel kozijn of deur een tweede leven kan schenken. Maar het sorteert pas echt effect als een gebouw een nieuwe bestemming vindt of zelfs een hele wijk of havengebied opnieuw wordt uitgevonden. Op deze manier ontstaan er geen waste-lands en worden minder maagdelijke materialen en gebieden aangesproken. Tabula scripta in plaats van tabula rasa; een nieuwe laag

in plaats van een nieuw begin. Zo bezien zijn de pakhuizen van Prinseneiland in Amsterdam heel wat circulaire dan het Lincolnpark.

Lincolnpark staat niet op zichzelf. Neem ReGen Village, een "zelfvoorzienende woonwijk" in Almere Oosterveld. Deze nog te bouwen community wekt haar eigen elektriciteit op, zorgt - deels - voor haar eigen voedsel en is niet aangesloten op het riool of drinkwaternet. Prima. Maar men vergeet erbij te vertellen dat het in the middle of nowhere van Flevoland ligt. Geen supermarkt, basisschool of fatsoenlijke baan op fietsafstand te bekennen. Toekomstige bewoners van dit buurtje zijn volledig autoafhankelijk. Niet voor niets heet het plan ook wel Tesla eco-village.

Het is een zelfvoorzienende parasiet. Die zichzelf lijkt te bedruipen, maar als je beter kijkt, voor een aardig leven volledig teert op grote rijksinvesteringen in snelwegen en voorzieningen elders. Kortom een energieslurper op vruchtbare landbouwgrond, gesponsord door de belastingbetaler.

Het zal best eens nodig zijn om maagdelijke gebieden voor de verstedelijkingsopgave aan te wenden, maar noem het dan niet circulair of zelfvoorzienend. Dat is als uitgebreid juichen bij je tegendoelpunt als je met 10-0 achterstaat.

'Tabula scripta in plaats van tabula rasa; een nieuwe laag in plaats van een nieuw begin.'

Impressie van Lincolnpark, Haarlemmermeer

Bron: Studioninedots

Lees meer in het rapport van Must over De Maten in Apeldoorn (2018): een ontwerp onderzoek naar de ruimtelijke impact en kansen van de transitie naar een circulaire economie op een naoorlogse wijk.

'Maak één procent van het zorgbudget vrij voor woningbouw in groene, functie-gemengde buurten op fietsafstand van werk, scholing en voorzieningen. Dan investeren we zowel in zorgpreventie als versnelling van de woningbouw.'

Amstelscheg, Amsterdam

Bron: NRC

De stad als leefstijlcoach

23 januari 2019 - Sinds 2019 zit de leefstijlcoach in het basispakket van de zorgverzekering. Die coach begeleidt mensen naar een gezondere levensstijl. Want omdat de zorgkosten de pan uitrijzen, worden nu ook dit soort preventieve maatregelen gedekt. Zorgkosten omvatten ruim een kwart van de Rijksbegroting. Zonder actie stijgt dit alleen maar, is de verwachting.

Tegelijkertijd stelt de Rijksbegroting geen geld beschikbaar voor woningbouw. Inmiddels is de afstemming over verstedelijking en mobiliteit in de Randstad terecht 'Chefsache' geworden. Premier Rutte schuift persoonlijk aan bij gesprekken met G4-burgemeesters en -wethouders. Er wordt gesproken over alternatieve bekostiging voor OV en verstedelijkingsprojecten. Hoewel het economisch gezien nog nooit zo goed ging met Nederland als nu, is al het geld al uitgegeven, belegd of beloofd.

Stel dat we deze twee opgaven eens in samenhang beschouwen: de leefomgeving als leefstijlcoach. De leefomgeving kan namelijk, net als de leefstijlcoach, een belangrijke rol vervullen in preventie van ziekte en zorg. Noem het nudgen of verleiden. Op kleine schaal kennen we het al: gezond eten op ooghoogte, bukken voor snoep. Maar in de leefomgeving kiezen we nog iets te makkelijk om de tuin schoon te blazen met de bladblazer, om ons vervolgens te haasten met de auto naar de sportschool – of de leefstijlcoach. Tsja, dat kan toch effectiever.

Wat als we de woningbouwopgave beschouwen door een zorgpreventiebril, bijvoorbeeld door te bouwen in aantrekkelijk groene, functie-gemengde buurten op fietsafstand van meer werk, scholing en voorzieningen? Zo kunnen meer mensen te voet of per fiets naar werk en school.¹ Een succesvolle groene omgeving stimuleert mensen actief te bewegen en de auto te laten staan. Bovendien kunnen we besparen op groot-schalige infrastructuurinvesteringen als we meer per fiets en te voet doen. En als deze groenblauwe structuren, net zoals een oudhollandse singel, stad en land met elkaar verbinden, worden zelfs meer mensen verleid om er ook recreatief op uit te trekken. Opvallend genoeg hoort het OV bij de gezonde keuzes, omdat de meesten van ons naar het station fietsen of lopen.²

Stel dat we een fractie van het zorgbudget, zeg één procent,³ vrijmaken voor alternatieve bekostiging van noodzakelijke aanpassingen en investeringen in de fysieke leefomgeving. Daarmee profiteren we van dubbele baten: preventie van zorg door meer gezonde beweging, schonere lucht en minder hinder én versnelling van de woningbouw. Hopelijk willen Rutte en kompanen de voordelen ervan zien. Eenvoudiger kunnen we het niet maken, wel leuker!

Lees meer in de CRa-publicatie over het Dashboard Verstedelijking, hoe de woningbouw maatschappelijke meerwaarde levert en waarom het Rijk hier belang bij heeft (2018).

1. www.rtlnieuws.nl - 17 maart 2016

2. www.knack.be - 9 november 2015

3. 1% à € 80 miljard zorgkosten per jaar gedurende 25 jaar = € 20 miljard

Reuring, Rust en Ruis

03 april 2019 - Mengen is niet makkelijk. Het mixen van functies pakt niet altijd zo goed uit als vooraf gedacht. Op de Wilhelminapier klagen bewoners over de ronkende en rokende cruiseschepen voor hun deur. Begrijpelijk: er is een bakker op de Binckhorst bang voor de bouwplannen rond zijn industriële banketbakkerij.

Toch biedt het ontwikkelen van mixed-use gebieden ook veel voordelen. Het reduceert mobiliteit, maakt het delen van voorzieningen en investeringen mogelijk, is toekomstbestendig, sociaal veiliger en bovendien populair. Meng daarom met mate. Een Raamwerkplan biedt uitkomst: een licht ruimtelijk plan dat op hoofdlijnen organiseert waar welke mix gewenst is binnen een gebied. Door niet te zoneren op basis van functies, maar op basis van maximale milieuhinderprestaties. De huidige milieuzonering deelt bedrijfsfuncties in milieucategorieën, gekoppeld aan een richtafstand tot woningen. Veel (maar niet al het) werk is echter kleiner, stiller, en minder gevaarlijk geworden, wat mengen aantrekkelijker maakt. Ook zijn technische of bouwkundige maatregelen te treffen om geluid, geur en gevaar te reduceren. Verder lijkt de mix beter te werken als de functies elkaar iets te bieden hebben.

Binnen een Raamwerkplan zie ik drie zones: Reuring, Rust en Ruis.

Reuring

In de Reuring-zone is ruimte voor hoogstedelijke voorzieningen met ruime openingstijden die voor dynamiek en sociale

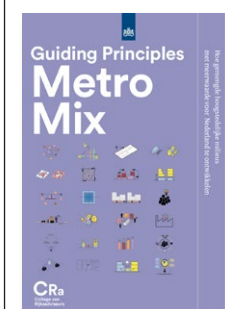
veiligheid zorgen. Woonconcepten voor 'uithuizige' bewoners, die sterk leunen op stedelijke en collectieve voorzieningen, sluiten hier goed op aan. De Reuring-zone vormt de ruggengraat van een gebied en ligt bij voorkeur zo dicht mogelijk bij een openbaar-vervoersknooppunt of stadscentrum.

Ruis

In de Ruis-zone wordt volop ruimte geboden aan bedrijvigheid, logistiek, verkeer en rommeligheid. Een zone met een grotere mate van tolerantie. Ligging aan hoofdverkeersroutes, met grotere kavels en gebouwen, ligt voor de hand. Ruis-zones kunnen helemaal woningvrij zijn, zodat zich hier de iets zwaardere functies kunnen vestigen, zolang de leefkwaliteit van de Reuring- en Rust-zones even verderop niet negatief wordt beïnvloed. Een dergelijk deelgebied kan monofunctioneel zijn of uit een mix van niet-wonen functies bestaan, bijvoorbeeld een poppodium met drukkerij en kantoren. Zo kan die bakkerij op de Binckhorst blijven.

Rust

In de Rust-zone is ruimte voor wonen, groen en kantoorwerk. Hier passen alle woonvormen die zich lenen voor een hoge dichtheid en niet in de andere twee zones passen, waaronder gezinsappartementen, boven-benedenwoningen, townhouses, enzovoorts. Deze zone lijkt ook erg geschikt voor klimaatadaptatie, parken en recreatieve verbindingen naar buiten.

Lees meer in de CRa-publicatie Guiding Principles Metro Mix, hoe gemengde hoogstedelijke milieus met meerwaarde voor Nederland te ontwikkelen (2019).

'Een Raamwerkplan is een licht ruimtelijk plan dat op hoofdlijnen organiseert waar welke mix gewenst is binnen een gebied. Door niet te zoneren op basis van functies, maar op basis van maximale milieuhinderprestaties.'

Raamwerkplan voor reuring, rust en ruis

Bron: De Zwarte Hond

Inclusief

gemengde wijk is goed voor iedereen

'Een gemengde wijk met plek voor midden-inkomens dient daarom de basis te zijn voor elke stads(her)ontwikkeling.'

Matthenesserlaan en Heemraadsingel, Rotterdam West,

Bron: Funda

05 juni 2019 - "Alleen hoogopgeleide Amsterdammers profiteren van toenemend welzijn", kopte het Parool ¹ vorige maand. De krant baseert zich op het onderzoek 'De Staat van de Stad', dat onderbouwt wat velen al lang zagen gebeuren. Amsterdam is onbetaalbaar geworden voor middeninkomens en die vinden nu een woonplek in de regio. Volgens econoom Barbara Baarsma ² zien middengroepen "de stad groeien en bloeien, maar zijn ze daar zelf geen onderdeel meer van. Dat is een heel groot gevaar." ³ Deze ruimtelijke uitsortering vergroot de kansongelijkheid in opleiding en werk. Verschil in woon-werkafstanden, huizenprijzen en recente verkiezingsuitslagen illustreren deze polarisatie. Hoewel het sterkst in Amsterdam, treedt dit fenomeen ook op in onder meer Den Haag en Utrecht.

Een Amerikaans onderzoek ⁴ naar hoe kansongelijkheid te vermijden, kwam tot een interessante conclusie: het is niet erg als je ouders minder opleiding of inkomen hebben. Dat wordt pas een probleem als geen enkel kind in je klas of straat ouders heeft met een ander perspectief op het leven. Dan wordt klimmen op de sociale ladder als een Hollywood-film. Iets onwerkelijks. Niet voor jou weggelegd.

Een gemengde wijk met plek voor middeninkomens dient daarom de basis te zijn voor elke stads(her)ontwikkeling. Laat de opbouw van Rotterdam West, begin vorige eeuw ontworpen door G.J. de Jongh, een inspiratie zijn. De bovenklasse

woont hier aan de hoofdstraten. Elke zijstraat die je neemt, daal je een trede van de sociale ladder. In hun dagelijkse routine zien wijkbewoners een palet aan levenslopen. De wijk is zeker niet vrij van problemen, maar deze zijn minder groot dan bijvoorbeeld in Rotterdam Zuid. Dit lijkt te komen doordat de concentratie van kansarmen kleiner is en de menging met andere bevolkingsgroepen juist groter.

Ook in West leven verschillende groepen in hun bubbels zonder al te veel interactie. Maar elkaars aanwezigheid valt niet te ontkennen. In de supermarkt, tram, op het schoolplein en op straat treffen de bubbels elkaar. Zo is een ieder zich bewust, inclusief kinderen, van wat het leven te bieden heeft.

Dit strookt ook met onze woonwensen. ⁵ Want 'we' wonen graag in een buurtje van mensen zoals wijzelf. Deze verschillende buurtjes vormen samen een gemengde wijk. Bovendien kun je zo wooncarrière maken binnen de wijk. Een inclusieve ontwikkeling is uiteindelijk welbegrepen eigenbelang. Goed voor de stad en goed voor onszelf.

Lees meer in de CRa - publicatie De noodzaak van tuinieren, hoe met ruimtelijke condities economische excellentie en kansgelijkheid te bevorderen (2020).

1. Alleen hoogopgeleide Amsterdammers profiteren van toenemend welzijn - Parool 21 mei 2019
2. Hoogleraar en directievoorzitter Rabobank Amsterdam
3. De staat van de stad 2019 / 1'17" 15
4. Inside Game, Outside Game (1999), David Rusk
5. BPD onderzoek 'Thuis in mijn stad', 2018 en Prof. Jan Latten: www.trouw.nl

**'Laten we nu
investeren
in deze
stadsranden,
die van
achterkant van
de stad kunnen
transformeren
tot de voorkant
van het
landschap.'**

Stadsrand, Tilburg Noord

Foto: Joks Janssen

Hoe maken we buiten beter?

28 augustus 2019 - Iedereen is terug van weggeweest. De tijd van buitenspelen is weer voorbij. En wat vakantie is op grote schaal, zoeken we rond ons huis op kleine schaal: de mogelijkheid om 'er even uit te gaan'. Een blokje om, even met de fiets of hond erop uit. Om ons te re-creëren, door letterlijk afstand te nemen van dagelijkse beslommeringen. In essentie draait recreatie en toerisme om 'oversteken en terugkijken'.¹ De relatie tussen stad en ommeland is hierin evident essentieel. Je moet kunnen 'oversteken' om 'terug te kunnen kijken'.

Dit gaat alleen lang niet altijd goed. De gemiddelde Nederlandse woonwijk aan de rand van stad of dorp staat met de rug naar het buitengebied. De wijk wordt afgezoomd door schuttingen, bergingen en rondwegen. Het buitengebied wordt geïntroduceerd door een verzameling volkstuinen, onbestemde bosjes en vage schuurtjes. De verbindingen tussen de twee zijn schaars vanwege harde grenzen en infrastructuurbarrières, en regelmatig sociaal onveilig.

Bewoners en gebruikers van deze buitengebieden zijn op zich tevreden, maar gebruiken ze niet heel intensief. Ze waarderen vooral de nabijheid van het groen, maar de landschappelijke kwaliteit en het voorzieningenniveau hiervan is aan de lage kant.²

Laten we nu investeren in deze stadsranden, die van achterkant van de stad kunnen transformeren tot de voorkant van het landschap. Daarom geef ik een voorzet in drie toevoegingen hoe hier op in te spelen:

Groen-blaauwe aders. Maak meer en aantrekkelijke routes voor meer uitwisseling tussen wijk en omliggend landschap. Structuren zoals waterstromen en dijken vormen de basis, omdat ze stad en ommeland al op natuurlijke wijze verbinden. Dat zijn meer dan alleen recreatieve routes die het welzijn en gezondheid van de bewoners een boost geven en biodiversiteit in de wijk vergroten. Groene vingers die dieper de stad insteken brengen ook verkoeling naar de wijk en overtollig water naar buiten.

Overkanten. Creëer aantrekkelijke bestemmingen in het buitengebied. Dat geeft bewoners een extra reden er op uit te trekken. Op naar de vogelkijkhut, uitspanning of kaasboerderij!

Gouden randjes. Schuw nieuwbouw niet, want als kapitaalintensieve investering kan zij de verouderde wijk nieuwe energie geven. Doe dit bijvoorbeeld middenin de buurt met het woonhotelconcept van het Schuifhuis. Of ontwikkel aan de rand, dat helpt de hele wijk op het ommeland te oriënteren.

Zo krijgt het buitengebied er een diverse en fanatieke groep gebruikers en beschermers bij. Laten we daarmee starten nu de vakantie over is. Want zoals Voltaire al stelde: 'Il faut cultiver notre jardin'.

Lees meer over de ontwerpprijsvraag Panorama Lokaal, waarin door 21 ontwerpteams onderzoek is gedaan naar het toekomstklaar maken van de stadsranden.

1. Frits Palmboom, "IJssel-meergebied, een ruimtelijk perspectief", p. 301

2. Vereniging Deltametropool en Urban Synergy, "Natuur om de Hoek, recreatiegebieden post 1965", i.o.v. Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en Staatsbos-beheer, p. 15.

Meer stedelijkheid, minder stikstof

'Waarom zou je nog ver reizen, als je in de buurt al keuze hebt uit verschillende winkels, scholen en een groot aantal banen?'

Impressie van
Merwedekanaalzone,
deelgebied 5, Utrecht

Bron: OKRA

06 november 2019 - De ene week staat het Malieveld vol met boeren, de week erna met bouwers. Beide beroepsgroepen worden geraakt door de stikstofcrisis. Deze crisis toont maar weer eens aan dat er alleen tot breed gedragen maatschappelijke oplossingen kan worden gekomen met een samenhangende benadering. De stikstofcrisis kan niet los worden gezien van een aantal grote opgaven waar we als land voor staan. Van verduurzaming van de landbouw, via verstedelijking tot een mobiliteits- en energietransitie.

Nederland is echter zo sectoraal georganiseerd dat iedereen binnen haar eigen silo maatschappelijke problemen probeert op te lossen. Zo is Rijkswaterstaat panisch over binnenstedelijke bouwambities van de grote steden. "Hoe kan de ring met al die extra woningen blijven draaien?" Maar door continue wegverbredingen gaan we alleen maar meer rijden.

Studio Bereikbaar werkt in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken aan een 2.0 versie van het Dashboard Verstedelijking van het College van Rijksadviseurs (CRA) over de maatschappelijke meerwaarde van de woningbouwopgave. Hieruit blijkt juist dat een hogere adressendichtheid van inwoners en banen leidt tot een lagere automobiliteit per inwoner. Wie volop keuze om de hoek heeft, neemt veel vaker de fiets of loopt. Ook het OV-gebruik is hoger in stedelijke gebieden.

Eigenlijk ook heel logisch. Waarom zou je nog ver reizen, als je in de buurt al keuze

hebt uit verschillende winkels, scholen en een groot aantal banen. Een hogere adressendichtheid heeft niet alleen effect op het gedrag van de nieuwe bewoners van een gemengde gebiedsontwikkeling, maar ook op dat van omliggende gebieden (tot circa 2 kilometer).

Zo leidt een ontwikkeling als de Merwedekanaalzone in Utrecht niet alleen tot een minder uitbundig mobiliteitsgedrag van haar nieuwe inwoners, maar is te verwachten dat het autogebruik door inwoners in omliggende wijken als Kanaleneiland, Lombok en Rivierenwijk ook daalt. Ook hun ontplooiingsmogelijkheden worden immers vergroot. Dus zonder dat iemand gedwongen wordt zijn huis met tuin te verlaten, kan dit toch leiden tot ander mobiliteitsgedrag. De afname is dermate substantieel dat de toevoeging van woningen op de juiste plekken ertoe kan leiden dat zelfs de totale automobiliteit van een stad daalt. En minder autokilometers betekent minder stikstofuitstoot.

Als deze nieuwe inzichten bij verder onderzoek daadwerkelijk standhouden bij de commissie MER en Raad van State, is dat een hele opluchting voor Rijkswaterstaat, klimaat en milieupartijen. Tegelijkertijd biedt het nieuwe ontplooiingskansen voor de inwoners van oude wijken. En voor je het weet viert de boeren en de bouwers samen een feestje op het Malieveld. Nu nog een oplossing voor de PFAS.

Lees meer over deze inzichten in het CRA-advies 'Enorm veel keuze & ongelofelijk nabij' (2019) voor de Metropoolregio Amsterdam (inclusief een update van het Dashboard Verstedelijking).

'Zo ontstaat een Nederland waar zonnepanelen op daken liggen en niet in de wei. Waar een aantal grote windclusters lokaal voor welvaart (en welzijn) zorgen en andere delen vrij en open houden.'

Windpark Noordoostpolder

Bron: @Windpark Noordoostpolder

Via Parijs

smeer de energietransitie niet als pindakaas uit over Nederland

09 januari 2020 - Vlak voor Kerst gaf de Hoge Raad Urgenda gelijk. Nederland moet zich aan haar eigen klimaatafspraken houden. Aan het einde van dit decennium dient Nederland haar CO₂-uitstoot met meer dan de helft te hebben teruggebracht (tot 49 procent ten opzichte van 1990). Maar hoe dat te doen is nog tamelijk onduidelijk. De aanpak tot nu toe is vrijblijvend te noemen.¹ Geen daden, maar woorden.

De maatregelen die het Rijk - als gevolg van haar uitstelgedrag - gedwongen is komend jaar te nemen, zullen het klimaatbeleid niet populairder maken. De maatregelen zijn drastisch en kostbaar en er is geen tijd om draagvlak te verwerven door details bij te stellen. Dat moet voor de langetermijn-ambities anders.

Het College van Rijksadviseurs (Cra) lanceerde hier eind vorig jaar een voorzet voor: Via Parijs. Dit is een ontwerpverkenning hoe Nederland klimaatneutraal kan worden op een aantrekkelijke wijze. Het is geen plan, maar een voorzet voor het maatschappelijk debat. Op basis van een aantal principes die ruimtelijk zijn vertaald.

De twee voornaamste principes - op ruimtelijke en systeemlogica - zijn:

Combineer de energietransitie met andere opgaven. Zo wordt de energietransitie ook leuk(er). Op die manier verwerf je draagvlak. Want zonder draagvlak geen plan. En op de lange termijn bespaar je er tijd, geld en ruimte mee. Voorbeeld: Fryslân wordt pas enthousiast voor 'Parijs' als de massale inzet van aquathermie de kans op een Elfstedentocht verhoogt.

Concentreer: smeer de energietransitie niet gelijkmatig als pindakaas uit over Nederland. Maar doe het wel eerlijk. Door gebieden die ergens goed in zijn iets extra's te laten doen en ze hiervoor te belonen. Voorbeeld: een windpark in de Wieringermeer, of een andere grootschalige polder, is veel effectiever dan elders. Het waait er hard, het landschap is groots en er wonen relatief weinig mensen. Cruciaal is dat de lokale gemeenschap wordt beloond voor deze extra inzet en enthousiast is over het plan. Een wijze les na 'Groningen'.

Zo ontstaat een Nederland waar zonnepanelen op daken liggen en niet in de wei. Waar een aantal grote windclusters lokaal voor welvaart (en welzijn) zorgen en andere delen van Nederland vrij en open houden. En waar de energietransitie kan worden gezien als een kans: als nieuwe inkomstenbron, regionale trots en identiteit en als drijfveer achter innovatie en nieuwe economie.

De energietransitie vormt zo een mooie motor voor veel heel verschillende gebiedsontwikkelingen. Met onverwachte dwarsverbanden die we met elkaar in de komend decennium met elkaar moeten ontdekken.

Roaring twenties here we come!

Lees meer in het CRA-advies Via Parijs, een ontwerpverkenning naar een klimaatneutraal Nederland (2019).

1. Nederland is opgedeeld in dertig regio's die elk werken aan een Regionale Energiestrategie (de RES). Maar deze zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor nog geen kwart van de totale energieopgave en er is geen minimale eis hoeveel energie een RES moet leveren.

'Begin niet
ergens opnieuw.
Maar
Bouw voort
op en aan
die levende
pulserende
polis.'

De negen straatjes,
Amsterdam

Foto: Jenny Nieuwenhuijze

Pokon voor de stad

18 maart 2020 - In deze dagen van coronacrisis ervaar je het extra goed. De alledaagse stad is veel meer dan een statische plattegrond gevuld met bakstenen. Ze is een pulserend orgaan, dat nu op vele fronten tot stilstand is gekomen. Als een wekenlange zondag. Eigenlijk een heel interessant groot experiment. Er is minder lawaai, verkeer en vervuiling. We hebben meer tijd voor elkaar (liggen een geboorte- en echtscheidingspiek in het verschiet?).

Even geen hordes fietsende ouders met hun kroost op weg naar school. Geen volle treinen die forensen en studenten het perron op spugen of kantes vol lunchende collega's. Ondertussen gaat ander leven onverstoord voort. Bomen bloeien, vogels flirten, rivieren lopen over. We staan op, eten een keer of drie en gaan weer naar bed.

De ritmes van het (stads)leven kennen verschillende frequenties. Dag en nacht, week en weekend, de vier seizoenen en verse generaties die in golven de stad in komen en weer verlaten. Zo vergrijzen wijken, verarmen buurten en bloeien straten op.

Iedere plek kent zijn eigen focus en daarmee een eigen ritme van pieken en dalen. Deze focus kan veranderen met de tijd. Havens worden gegraven, handel floreert en dooft uit. Dit schept ruimte voor nieuwe ideeën om deze verlaten plekken te bemesten. Ze tonen welke nieuwe rol er voor dit stuk stad gloort. Door nieuwe bezoekers te trekken, die uitgroeien tot gebruikers en bewoners. Die vervolgens het gebied naar hun hand zetten. De een zijn dood is de ander zijn brood.

Denk aan hoe het Amsterdamse NDSM-terrein van scheepswerf via creatieve broedplaats en festivalterrein nu uitgroeit tot een gemengde stadswijk. Gaandeweg verkleurt de stad.

Laat het een les zijn voor onze huidige plannen en projecten. Kies voor 'tabula scripta' in plaats van 'tabula rasa'. Dit in tegenstelling tot de vele satellieten van nieuw leven die de laatste maanden in de pers breed werden uitgemeten. Van Pampus met IJmeerlijn tot weilanden vol woningen zonder station. Of nieuwe groeikernen die met buslijnen verbonden moeten worden met een moederstad op afstand. Want uit het niets nieuw leven opwekken is oneindig veel moeilijker. Het kost minstens een paar generaties, maar al gauw een eeuw om tot een nieuwe stad in balans te komen. Begin daarom niet ergens opnieuw. Maar bouw voort op en aan die levende pulserende polis. Door de (ver) bouwopgave in te zetten als pokon voor de stad.

Corona heeft ook een piek, die hopelijk gauw achter ons ligt. Zodat we met dit idee in ons hoofd weer snel aan de slag kunnen.

Het is nu of nooit

27 mei 2020 - Zelfs voor de grootste optimist is het niet te ontkennen: Nederland struikelt van crisis naar crisis. Het afgelopen jaar wisselden de nieuwskoppen zich af. Denk maar aan de crisis op de woningmarkt, onenigheid over het halen van klimaatdoelen (Urgenda en Klimaatakkoord), de stikstofkwestie (PAS), PFAS en nu ook nog corona. De actuele recorddroogte dreigt in deze stortvloed van crises zelfs over het hoofd te worden gezien. Tot voor kort was de pavlovreactie van het Rijk er steeds een van 'pappen en nat houden'. Steeds werd 'het gat in de dijk' gerepareerd met een quick fix, pijnlijke structurele of complexe maatregelen werden koste wat kost vermeden. Maar dat lijkt nu door de opeenstapeling van crises te veranderen. Het besef dringt door dat structurele, samenhangende maatregelen nodig zijn. En wel nu!

In de coronacrisis toont het Rijk een verfrissend ander gezicht. En dat is niet alleen beeldvorming, getuige het doortastende, eensgezinde optreden van het kabinet dat ministeries overstijgt. De open houding richting samenleving en andere overheden is een openbaring.

Dat deze nieuwe houding meer dan een incident is, blijkt eens te meer uit de Kamerbrief over de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Hierin wordt Nederland een perspectief geboden hoe de grote kwesties te gebruiken om van Nederland een (nog) aantrekkelijker land te maken. Zo wil het Rijk graag voor elke regio in Nederland, samen met andere overheden, een zogenoemde omgevingsagenda maken. Hierin worden opgaven, zoals woningbouw, energietransitie en verduurzaming van de landbouw – voor het eerst – in samenhang bekeken en worden de benodigde investeringen in die grote

opgaven ook ingezet om de regio's als geheel te versterken.

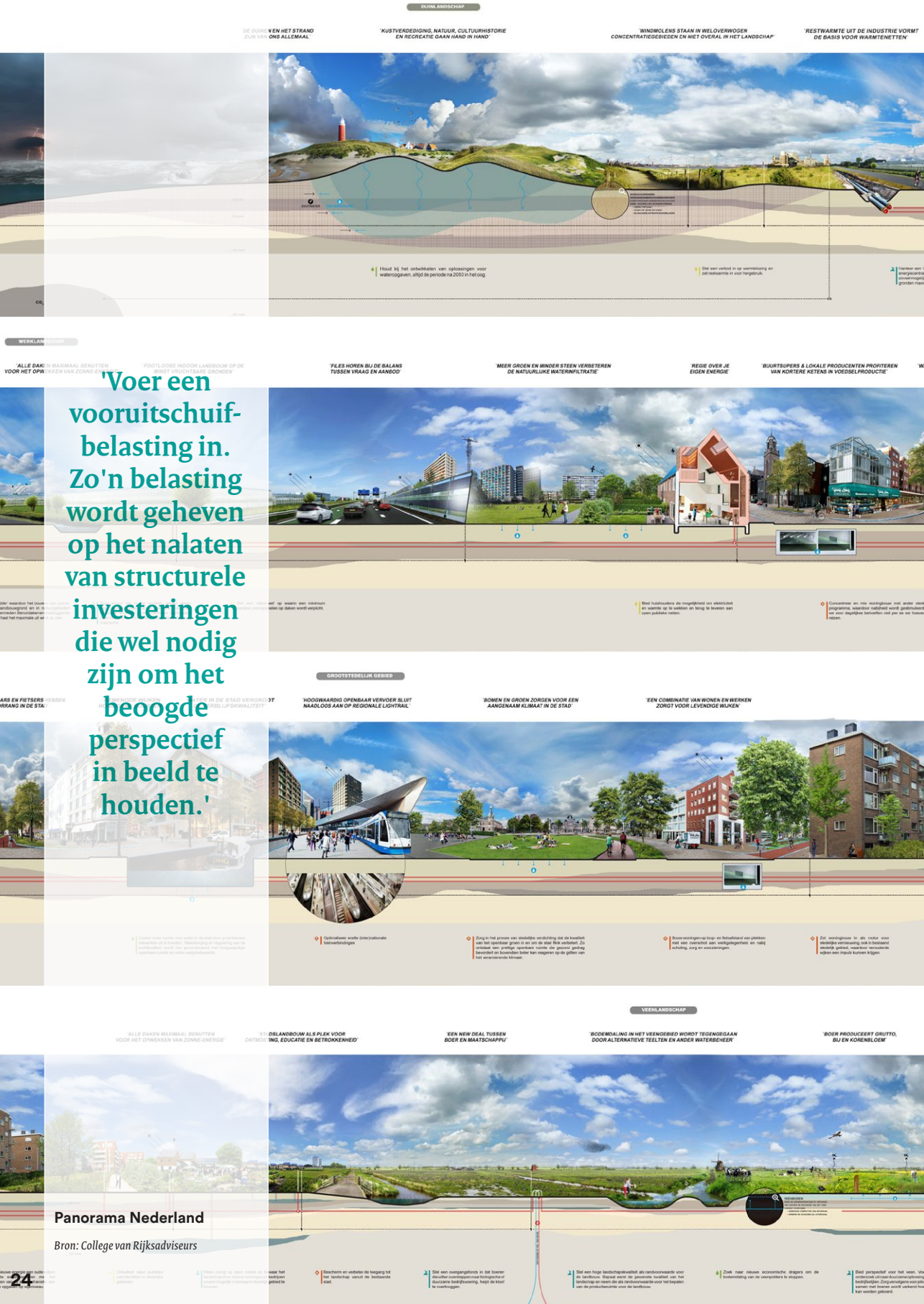
Dit is precies het soort perspectief waar we als land naar snakken. Lang beoordeelde Mark Rutte zo'n vergezicht 'als de olifant die het uitzicht belemmert'. Maar diezelfde Rutte geeft elke donderdagochtend les op het Johan de Witt VMBO in Den Haag. Zijn leerlingen komen niet (alleen) omdat ze school zo leuk vinden, maar vooral omdat ze weten dat het een investering is in 'later'. Precies voor die investering in 'later' dient de combinatie van perspectief en project. Een perspectief is geen blauwdruk, maar eerder een soort verloren bekisting. Zie het als een handig middel om de beslissingen over projecten van vandaag te toetsen en de vraag te stellen of die ons brengen waar we later ongeveer willen uitkomen. Wat daarbij ook helpt? 'Red Bull'-projecten, met louter kortetermijnvoordelen afleveren. En: een 'vooruitschuifbelasting' invoeren. Zo'n belasting wordt geheven op het nalaten van structurele investeringen die wel nodig zijn om het beoogde perspectief in beeld te houden.

De toevallige timing van de NOVI is gunstig. De coronacrisis geeft momentum om grote, breed gedragen investeringen voor de lange termijn te doen. In meerdere transities die we al lange tijd niet weten door te zetten. *Flatten the curves*. Niet alleen van het aantal coronabesmettingen, maar ook van klimaatverandering, woningnood en stikstofuitstoot. Hoe bemoedigend ook, de nieuwe houding van het Rijk is nog pril en onzeker. Het is een eerste stap op een lange en best ingewikkelde weg, maar ze verdient alle steun en lof.

Het is nu of nooit!

Lees meer in het CRA-advies over het Ministerie van Ruimte (2020)

Panorama Nederland

Bron: College van Rijksadviseurs

Onbewoond eiland?

Verover het!

19 augustus 2020 - Nee, ik heb het niet over mijn favoriete vakantiebestemming of de Kinderen voor Kinderen hit uit mijn jeugd. Met een onbewoond eiland bedoel ik die onbewoonde stukken stad midden in het stedelijk weefsel tussen buitenwijk en binnenstad. Deze zones liggen meestal rond grote infrastructuuraders, zoals (invals)wegen, kanalen en spoor die de stad doorsnijden. Vaak zijn ze ingekleed in het rafelgroen van volkstuinten, hondentrainingsclubs en scharrige bedrijfshallen. Denk maar aan de manier waarop het Wilhelminakanaal en omgeving Tilburg Noord scheidt van de rest van de stad.

Deze onbewoonde eilanden vormen barrières. Omdat het onaantrekkelijke, sociaal minder veilige plekken zijn die mensen mijden, zeker op rustige en donkere momenten van de dag. Deze niemandslanden houden buitenwijken in een isolement en verhinderen zo dat er nauwe banden tussen de wijken en de rest van de stad ontstaan. Dat maakt deze wijken broos en naar binnen gekeerd. Op die manier worden kwetsbare groepen gehinderd in hun sociaaleconomische ontwikkeling. Want ontwikkelkansen als school en werk liggen uit het zicht. Bovendien genereert het isolement veel onnodige mobiliteit, doordat mensen sneller de auto pakken dan op de fiets stappen. Of überhaupt de deur niet uitkomen. Te ver weg, laat maar. Check de kaarten van leefbaarometer.nl om een indruk te krijgen waar 'onbewoonde eilanden' in jouw omgeving te vinden zijn. Uiteraard hebben de bedrijventerreinen die ook in deze rommelzones te vinden zijn, eveneens hun nut en verdienen zij natuurlijk een plek. Maar niet (langer) tussen bewoonde gebieden in.

Mijn belofte is dat als er woningen worden gebouwd in deze onbewoonde eilanden onze steden grootser worden: met een rijker aanbod van voorzieningen omdat meer mensen daar gebruik van maken. Met minder kwetsbare buurten, door betere toegankelijkheid tot scholing en werk en dus meer gelijke kansen. Zoals het Utrechtse Kanaleneiland door de ontwikkeling van de Merwedekanaalzone veel beter in de stadsplattegrond wordt ingebed. Tot slot levert de vergrotinge de stad als geheel meer veerkracht op, doordat er ruimte ontstaat voor de geleidelijke verkleuring van functies en kwaliteiten.

Het slechten van barrières en het verbinden van wijken is een van de nieuwe stadsontwikkelingsopgaven. Om bewoonde eilanden, geïsoleerde woongebieden, aan grotere stukken stadsweefsel te hechten. Daarvoor hoeft niet alles van de onbewoonde eilanden te wijken. Verweesde groenzones groeien uit tot populaire stadsparken. Een stedelijke invalsweg transformeert tot goed overstekbare groenstedelijke avenue. Achterkanten worden voorkanten. Door nieuwe bebouwing op de landschappelijke en stedelijke structuren te oriënteren en zich daaraan te presenteren, groeit het niemandsland uit tot een centraal gelegen (verblijfs)plek met een eigen agenda. Het Noorderpark in Amsterdam Noord is hier een mooi voorbeeld van. Het inmiddels populaire park onstond bij de aanleg van de Noordzuidlijn, door de samenvoeging van het Florapark en Volewijkpark.

Laat het ook een les zijn voor gebiedsontwikkelingen elders. Bouw geen nieuwe bewoonde eilanden waar mensen geïsoleerd wonen van de rest van hun dagelijks leven.

'Bouw geen nieuwe bewoonde eilanden waar mensen geïsoleerd wonen.'

Noorderpark, Amsterdam

Bron: mapio.net

'Ent
samenhangend
beleid voor
onderwijs,
economie,
woningbouw
en mobiliteit
op de specifieke
kwaliteiten
van een regio,
door er met een
ruimtelijke bril
naar te kijken.
Campussen
zijn daarin
vaak kiemen
waaruit een
sterke regionale
economie kan
groeien.'

Bioscience park Leiden

Bron: Studio Hartzema

Economische excellentie in de regio

26 oktober 2020 - Terecht vroegen 10 campussen onlangs meer aandacht van het Rijk.¹ De campus is de fysieke verschijningsvorm van succesvolle triple helix samenwerkingen. Hierin werken bedrijven, onderwijsinstellingen en overheden samen rond een gemeenschappelijk economisch thema. Deze blijken cruciaal voor het succes van een regionale economie. Kijk bijvoorbeeld naar de high tech sector in Eindhoven, Food-Valley in Wageningen, het Leidse Biosciencepark of de RDM-campus in Rotterdam (maakindustrie van de toekomst). Veel rijksbeleid heeft hier direct en indirect invloed op. Toch kijkt het Rijk nauwelijks met een samenhangende blik naar dit onderwerp. Daardoor worden in veel regio's kansen gemist.

Het Rijk heeft een historie met ruimtelijk-economisch beleid waar het van kan leren. De top-down sturing uit de jaren '60 en '70 was een paardenmiddel. Maar het had wel degelijk effect. In Twente en Maastricht zijn gerespecteerde universiteiten ontstaan, met gerelateerde bedrijvigheid. Google vestigde zich in Groningen dankzij de Eemshaven en een sterk ICT-cluster in de stad, dat ontstond door de verplaatsing van PTT naar Groningen in 1974. De afgelopen tien jaar was er nauwelijks samenhangend ruimtelijk-economisch rijksbeleid. Zonde. Het is tijd om een middenweg te zoeken tussen de top-down sturing van weleer en de afwezigheid van samenhangend ruimtelijk-economisch beleid. Daarvoor gebruik ik graag de metafoor van de tuinman die de economie snoeit en besproeit. Door de juiste condities te creëren kan er iets moois opbloeien. Wat is nodig voor een weelderige bloementuin van ruimtelijk-economische regio's?

1. **Massa:** een kritische massa van mensen die zich met min of meer hetzelfde economische thema bezighoudt. Deze kritische massa is nodig om op regionaal niveau een gespecialiseerd economisch profiel en bijpassende arbeidsmarkt te ontwikkelen. De ontwikkeling van lokale brandpunten helpt daarbij. Deze campussen of clusters vormen een natuurlijke plek voor ontmoeting en uitwisseling van kennis. Voor zowel insiders als outsiders.
2. **Diversiteit:** de genoemde massa dient voldoende divers te zijn. Met voldoende overeenkomsten om elkaar te kunnen begrijpen en voldoende verschillen om van elkaar te leren. Variërend van internationaal tot lokaal en van theorie tot praktijk. Het HBO speelt een cruciale rol in de triple helix. Het brengt universele wetenschappelijke kennis in de praktijk en leidt vooral mensen uit de regio op voor banen in diezelfde regio.
3. **Uitwisselingsmogelijkheden:** tot slot moeten op twee schaalniveaus uitwisselingsmogelijkheden op orde zijn. Het gaat dan om de local buzz op regionaal schaalniveau, waarop zowel de arbeidsmarkt als woning- en voorzieningenmarkt functioneren. Met een aantrekkelijk vestigingsklimaat kan talent worden aangetrokken en vastgehouden. Daarnaast dienen global pipelines voor de aanvoer van vers bloed en frisse ideeën, zodat de regio zich kan blijven aanpassen aan een veranderende wereld.

Ent samenhangend beleid voor onderwijs, economie, woningbouw en mobiliteit op de specifieke kwaliteiten van een regio, door er met een ruimtelijke bril naar te kijken. Campussen zijn daarin vaak kiemen waaruit een sterke regionale economie kan groeien. Onderhoud ze en voed ze, zo kunnen er nog vele mooie bloemen bloeien.

Lees meer in de CRa - publicatie De noodzaak van tuinieren, hoe met ruimtelijke condities economische excellentie en kansengelijkheid te bevorderen (2020).

1. [https://stadszaken.nl-9 oktober 2020](https://stadszaken.nl-9-oktober-2020)

en

Manifest toplocaties 2020

**Uitgave van het College van
Rijksadviseurs:**

Tekst

Daan Zandbelt, Rijksadviseur voor
de Fysieke Leefomgeving

College van Rijksadviseurs
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag

Bezoekadres:
Korte Voorhout 7,
2511CW Den Haag
Tel. 088-1158171
www.collegevanrijksadviseurs.nl

December 2020